

OPPONENSI VÉLEMÉNY

LAKNER ZOLTÁN: AZ ÉLELMISZER-ELLÁTÓ HÁLÓZATOK MODERNIZÁCIÓJA

CÍMŰ DOKTORI MUNKÁRÓL

A Jelölt rendkívül időszerű témát dolgozott fel, tudományos igényességgel. Különleges struktúrába foglalta a mezőgazdaság és élelmiszertermelés fogalmának, értelmezésének fejlődéstörténetét, majd ezt átvezeti a mezőgazdaság és vidékfejlesztés jelentőségére, illetve az agrárpolitika ismertségére, beleértve az EU agrárpolitikájának ismertségét is. Végül is az élelmiszergazdaság főbb fejlődéstörténeteseit zongorázza végig. A kiválasztott események jól reprezentálják a főbb állomásokat, az ugrópontokat, a fontosabb törésvonalakat.

Az Eurobarométer 2013 adatait felhasználva bemutatja a multifunkcionális mezőgazdaság fogalmát és jelentőségének térnyerését, bár országonként jelentős különbségeket tapasztalhatunk az egyes európai polgárok véleményével kapcsolatosan a mezőgazdaságról és vidékfejlesztésről. Ebben a tekintetben érdekes különbségeket találunk az 1. sz. táblázatban korcsoportonként, országonként, ország csoportonként, sőt városonként, térségenként is.

Arra a következtetésre jut, hogy bár az emberek ismerik az élelmiszergazdaság jelentőségét, fogalmát, fontosságát, de már erőteljes átstrukturálódásnak lehetünk tanúi.

A disszertáció 147 oldal szöveges terjedelmű, 13 oldal irodalomjegyzéket tartalmaz /amely nincs számozva/. Az irodalomjegyzék több, mint fele nemzetközi, amit még 7 adatbázis és 12 szoftver egészít ki. Elismerésre méltó alapozás. Az adatbázis gerincét a kérdőíves felmérések jelentették, amelyek korrekt módon megalapozták az egyes részvizsgálatokat.

Az értekezés komplex, feszes, tudományos színvonalú. Az ábrák és táblázatok jól támasztják alá a tartalmi mondanivalót.

Általános észrevételeim:

1. Az élelmiszergazdaság fejlődését hosszú történelmi távlatokban szemléli és megkísérli azt egzakt módon levezetni;
2. A fejlődést nem hagyományos idősoros elemzésre alapozva, hanem a releváns történelmi szakmatörténeti eseményekre, azok értékelésére építi fel. ezáltal újfajta ágazati történelelemzésnek veti meg az alapját;
3. Az irodalom feldolgozás korrekt, szimpatikus, hogy főleg történéseken, eseményeken keresztül mutatja be a nézeteket, vélemény-eltéréseket, s fűz hozzájuk sajátos kritikát. Problémaként említhető meg, hogy több magyar vonatkozású irodalmi forrás hiányzik számomra;
4. Az értekezés legértékesebb része a 4. fejezet, amely az élelmiszergazdasági vertikum tudományos elemzésével foglalkozik:

Kitér az élelmiszergazdaság szereplőire, azok stratégiájára,
az élelmiszerlánc biztonsági kérdéseire,
az élelmiszeripari vállalkozások stratégiájára,
az élelmiszerkereskedelmi vállalkozások stratégiájára.

5. Jól zárja a dolgozatot a jövő szakembereinek, a jövő fogyasztóinak jellemzésével, átalakulásuk trendjének bemutatásával, illetve az élelmiszerbiztonsággal és a fogyasztók kockázatelfogadásával kapcsolatos kutatásai.

6. Általános észrevételként még megemlítem, hogy az elemzés logikája sajátos, az elméleti és szekunder kutatási eredményeket rögtön egy-egy gyakorlatban érvényesülő, a problémát reflektorfénybe emelő példát választ alátámasztásul.

A PRIMER KUTATÁS JELLEMZÉSE / részletes bírálat/

Kutató munkájának célja annak megválaszolása, hogy a bővülő keresletet milyen feltételek között, milyen struktúrában elégíti ki az élelmiszertermelés. Szerinte a kérdés megválaszolását nem lehet trendegyenletek extrapolálásával megoldani, hiszen sok más tényező hatással van a változók alapirányzataira. Szerinte globális, dinamikus szimuláción alapuló modellek kidolgozását és nemzetközileg kutatói projektek kialakítását kellene szorgalmazni. Ő a szakértői megkérdezést tartotta alkalmasnak. Ehhez megszerkesztette a scenárió építésének technikáját. Vizsgálatait két brain storming beszélgetéssel alapozta meg. Először 63 jövőkép-állítást fogalmaztak meg, melyet a végén 20-ra csökkentettek.

A beérkezett válaszok feldolgozása után megállapította, hogy a világ élelmiszergazdaságát és annak természeti, gazdasági környezetét számos változás jellemzi. A következők valószínűsíthetők:

Leginkább a víz szerepe értékelődik fel.

Várható az energiaárak változása, növekedése; /bár szerintem inkább annak strukturális átalakulása fog bekövetkezni/.

Tovább koncentrálódik a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a kereskedelem.

Fokozódó szerep jut a biotechnológiára.

Nem lesz számottevő szerepe a helyi élelmiszer előállító szervezeteknek.

A jövőkutatás és a rendszerdinamika alkalmazhatóságát Kazahsztán búzaexportján és Nigéria élelmiszertermelésén keresztül bizonyította. Mindkét esetben elgondolkasztó jövőképet kapott. Nigéria esetében a kép egy kicsit ijesztő, de legalább felkiáltó-jelet tett. Csak megemlítem,

hogy Nigériában a jövő fejlődésének alapja – szerintem - nem az élelmiszergazdaság lesz, hanem egy teljesen új energiaalapú gazdasági alapstruktúra.

A modernizációról vallott nézetével egyet lehet érteni, de megemlítem, hogy a gyártmányfejlesztés és a természetes hatékonyságbeli előny biztosítása alapvető követelmény. A komparatív előnyök megszerzése pedig feltételezi a tisztességes kereskedelem-politikát és korrekt belföldi piacvédelmet is.

Szerencsés volt alkalmazni a főkomponens analízis módszerét, amely több tényező együttes hatásának bemutatására kitűnően alkalmas és a tényezők együttes bekövetkezésének valószínűségeit mutatja be. A 13. táblázatban bemutatja az élelmiszergazdaság fejlődésének forgatókönyveit és leírja az egyes scenáriókat és azok jellemzőit. Szerencsés, hogy az egyes scenáriókat fantáziákkal látta el, ami megkönnyíti a folyamatok értelmezését.

A világ élelmiszerhálózata elemzése során arra kereste a választ, hogy ez az eljárás hogyan alkalmazható a világkereskedelem stratégiai termékeinek elemzésére.

A 17. ábra szerint a hálózat csoportjai az egyes országokat, az országokat összekötő élek pedig a termékáramlás intenzitását mutatják be. Kitűnő rendszerezés és remekül mutatja be az áramlás irányát és intenzitását. Ehhez kapcsolódóan sok hasznos megjegyzést tesz, a végén eljut az élelmiszerhálózat sebezhetőségéhez. A sebezhetőséget egy logikusan szerkesztett matematikai modellel írja le, amely főleg az elterjedés irányára és gyorsaságára ad jól hasznosítható támpontokat /az együtthatók és a korreláció segítségével./ A hálózatelemzés módszerét használta a fűszerkereskedelem hálózata és sebezhetősége elemzésére is. Két hipotézist tételezett fel:

H1 Az EU országokban a szennyezettség gyorsabban terjedhet;

H2 A szennyezett termékek elhelyezkedése geoinformatikai eszközökkel jól jellemezhető;

A számítások az első hipotézist visszaigazolták, de a második hipotézist nem.

A Porter-modellel kapcsolatos megállapítások rendben vannak, jó, hogy beszerkesztésre került, mert kerekébbé tette a disszertációt.

Az élelmiszergazdaság szereplőinek stratégiája anyagrészen belül az alábbiakat emelem ki:

- Ezt a fejezetet közvetlen megkérdezéses vizsgálattal elemezte. /ezer egységet tartalmazó kérdőívre alapozta kutatását./ Jellemző volt a magasabb képzettségűek felül reprezentációja, amit az eredmények értékelése során figyelembe kellett venni.

- A válaszadók válaszai alapján az agrár vállalkozókat meghatározó csoportjait különítette el. 10 fő jellemző alapján jellemezte a csoportokat, melyeket klaszteranalízis segítségével három főcsoportba sorolt be: „alkalmazkodó”, „bővítő”, és „takarékos”. Így a válaszok alapján olyan 30 tulajdonságot

tudott leírni, amely a vállalkozásokat rendszerszemléletben fogta össze. Nagyon jól sikerült része ez az értekezésnek.

- Jól jellemezte az élelmiszergazdaságban az állami és vállalati stratégiákat a mechanizmus-reform és a rendszerváltás között. Egyet lehet érteni a kialakult modell főbb jellemzőivel / az árak folyamatos csökkenése, az alapanyag termelők és feldolgozók koncentrált kapcsolata, a gyártmányszakosodás, a kereskedelmi szféra minimálisra szűkülése,/. A KGST-vel kapcsolatos rövid megjegyzésekkel egyet lehet érteni, /benne éltünk/.

- A privatizációs időszakban a vártnál valóban más típusú változások következtek be.

- A multinacionális vállalatoknál, hogy minél magasabb szinten elégítsék ki a fogyasztói igényeket, sokat törődtek a hírnévvel, de nyilván a profitérdekeltség állt a középpontban.

- A 20. táblázat az egyik legértékesebb összesítés. 50 lehetséges fejlesztési irányt minősített számszaki jellemzőkkel. Ezekben belül kiemelt értékeket kaptak a vállalati kommunikációval kapcsolatos szempontok. Összességében a multinacionális élelmiszeripari vállalatok stratégiai irányait elemezve egyértelműen a minőségorientált vállalkozások képe bontakozott ki.

- A kis és középvállalkozásokat 4 klaszterbe sorolta be. a besorolás módszertanilag és szakmailag jónak ítélt. Itt is elvégezte a válaszok minőségének számszaki értékelését.

- Az élelmiszeripari vállalkozások stratégiája és a vidékfejlesztés összefüggései fejezetben azt vizsgálja, hogy az élelmiszeripari vállalatok milyen szerepet töltenek be a regionális fejlődésben. Egyetértek azzal a következtetéssel, hogy az a célszerű, ha az a helyi erőforrásokra, a helyi mezőgazdasági nyersanyagokra és a helyi munkaerőre alapozódnak. A kapcsolatrendszer és az összefonódást jól mutatja be a 35. ábrán.

- Az élelmiszeripari kis- és középvállalkozások pozíciója helyi erőterben komplett elemzés. Három dolgot tart fontosnak:

- a helyi erőviszonyok feltárását,

- az egyes szereplők céljainak elemzését és minősítését,

- az egyes szereplők közötti kapcsolatok feltárását.

Kimondottan jól sikerült és tudományosan megtámogatott anyagrész. Mondanivalóját két esettanulmánnyal támasztja alá: a borturizmussal és a bioetanol-előállítás üzemgazdasági összefüggéseinek elemzésével. Tulajdonképpen mindkét esettanulmány egy-egy színvonalas összefoglaló, szekunder kutatás. Az utóbbi évek kutatási eredményeiből von le távlatokba mutató, a fejlődési irányokat orientáló összefüggéseket. Érdemes kiemelni a bioetanol-gyártás keresleti függvényének meghatározását, amelyek segítségével az egyensúlyi mennyiségi és egyensúlyi árak meghatározhatók. Megítélesem szerint az elemzés a gyakorlatban is hasznosítható. Úgy gondolom azonban, hogy ebben az esetben a többváltozós nem lineáris termelési függvények további elemzése lehetőséget jelentené. Hasonlóan jó, gyakorlatban hasznosítható módszert dolgozott ki és mutatott be az élelmiszercsomagolási rendszerek komplex, többtényezős optimalizálására is.

Kimondottan hasznos és időszerű elemzés a jövő szakembereivel foglalkozó kutatás, ahol azt vizsgálja, hogy valóban túlképzés van-e a magyar agrárképzésben? A kutatás azért időszerű, mert e téren az utóbbi években számos eltérő kutatási eredménnyel és állásfoglalással is találkozhatunk.

A vizsgálatot a FAO és az OECD adatbázisa alapján végezte el. Fő megállapítása: A végzett szakemberek száma – több aspektusból is nézve – megfelel a világtátlagnak, de 25 %-kal meghaladja az európai OECD átlagot és fele a Visegrádi négyek átlagának.

A magyarok esetében sorba vette a főbb motivációs tényezőket, amelyek közül első helyen az igényes munkavégzés lehetősége áll. Meglepő viszont, hogy az oktatási intézmény jó hírneve a diákélet minősége mögött áll.

- Az európai mérnökök minősítésével kapcsolatos hipotézisei jók. Az ellenőrzés módszerei elfogadhatóak, végső következtetése pedig, hogy az élelmiszergazdasági oktatásban új súlypontok megtalálására van szükség.

- Érdekes és értékes fejezetek az átalakuló fogyasztás és az ehhez kapcsolt állatjólét vizsgálatok.

A libatömés jól példázza a mondanivalót és annak társadalmi visszatükröződését. Az én megítélésem szerint az egész problémakört négyes összefüggésben lehet és kell vizsgálni:

természeti- termelési oldal,

tudományos haladás, társadalmi-etika előrehaladás,

üzlet-reklám,

profitorientáltság.

A jelenkor fiataljainak zöme nem látott még libatömést, nem ismeri az okokat, nem látott még „sorban álló” libákat a tömő nő /gép/ előtt, holott ez a vidéki élet természetes velejárója volt. Mégis igazat kell adni a tudományos megállapításoknak, mert a humanizmus világa átszővi az állati életmódokat is. A vásárló igazán akkor ragaszkodik a termőhelyhez és a nevelési módokhoz, ha van valamilyen érzékszervi kötődése is. Ez igaz a régiócentrumokhoz való kötődéshez is.

Nagyon szerencsés és kisegítő rész az összefoglalás, amelyben a kutatómódszertan elveinek megfelelően a problémafelvetéstől az információgyűjtésen keresztül az új kutatási eredmények bemutatásáig keretbe fogja az értekezést és igazán egésszé rakja a részeket. Bár dominál az élelmiszertermelés, de igazán az élelmiszergazdaságot fogja át, ilyen értelemben módszertanilag is újnak tekinthető, amelyet a termelőktől a fogyasztókig, a szakági és tudománypolitikai szakértők egyaránt hasznosíthatnak.

Az új kutatási eredményeknek az alábbiakat fogadom el:

1 . A világ mezőgazdaságának fejlődésére vonatkozó főkomponens—analízis következtetéseit, ezek közül annak kimondását, hogy folyamatosan nő a külföldi működő tőkeáramlás szerepe az

élelmiszertermelő rendszerekben, illetve, hogy segíteni kell a közösségi terek megerősítésének folyamatát.

2. Az élelmiszerhálózat sebezhetőségének mérésére alkalmas modell kidolgozását, és alkalmazhatóságának bemutatását.

3. Az adatbányászati és hálózatelemzési módszerek kombinált alkalmazási lehetőségének felismerését és alkalmazási lehetőségeinek bemutatását a szarvasmarha tenyésztés példája alapján.

4. A multinacionális és kis és középvállalkozások fejlesztési stratégiáinak rendszerezését és 50 tényező szerepének számszerű /átlag és szórás alapján történő/ rangsorolását, annak kiemelését, hogy kiemelkedő a reklámtevékenység, és hogy minőségorientált vállalkozások képe bontakozik ki.

5. Az élelmiszeripari vállalkozások és a vidékfejlesztés kapcsolatának elemzése során annak kimondását, hogy amennyiben sikerül olyan élelmiszer feldolgozás kialakítása, amely illeszkedik a régió feltételrendszeréhez, az a régió tartós fejlesztésének alapját vetheti meg.

6. A modern, 21. századi agrárgazdaság főbb jellemzőinek 13 pontban való összefoglalását, amely a részeredmények rendszerbe kötését és a Jelölt gondolkodás módjának visszatükröződését jeleníti meg.

Összességében egy színvonalas, értékes munkáról van szó, amely a tudományok doktora cím megszerzésének alapját jelentheti. Nyilvános vitára alkalmasnak tartom.

Budapest, 2018-01. 09.

Dr. Szűcs István, tud. doktora

prof. emeritus